

TNT Post
Port betaald

---

*Kunsten '92
en de
Gemeente-
raadsver-
kiezingen.*

November 2009

Kunsten '92

• Inhouds- opgave •

Ten Geleide:

EEN GEZAMENLIJK GEVOELD BELANG

Marianne Versteegh - Pag 3

Best practices I:

DE ELF KERNEN OPERA (GEMEENTE WESTLAND)

Simon van den Berg - Pag 4

Beeldende Kunst:

"AUTONOME BEELDEN- DE KUNST KRIJGT HET STEEDS MOEILIJKER"

Annemarie Koopman - Pag 5

REACTIE HANS VAN LEEUWEN, TWEDE
KAMERLID (SP)

Annemarie Koopman - Pag 8

Column:

BUREAUCRATISCHE UNDERGROUNDSCENE IN AMSTERDAM

Lorianne van Gelder - Pag 9

Best practices II:

ROOMBEEK EN DE CULTUURMIJL (ENSCHEDÉ)

Simon van den Berg - Pag 10

Wethouders:

THORBECKE IN EEN GE- NUANCEERDE PRAKTIJK

Robbert van Heuven - Pag 11

Berenschot-onderzoek:

DE KLOOF TUSSEN CULTUUR EN POLITIEK

Bastiaan Vinkenburg - Pag 15

Column:

MET DE RUG NAAR DE STAD

Theo de With - Pag 16

Best practices III:

ZICHT OP MAASTRICHT

Simon van den Berg - Pag 17

Cultuurmakelaars:

UITEINDELIJK WIL IE- DEREEN EEN BLOEIEND KUNSTKLIMAAT

Robbert van Heuven - Pag 18

Verkiezingsprogramma's:

EN WAT VINDT DE POLITIEK?

Aart Kolle - Pag 21

Best practices IV:

AMERSFOORT CREATIEVE STAD

Simon van den Berg - Pag 24

Erfgoedagenda- Pag 25

Ledenlijst- Pag 26

Colofon- Pag 31

• Ten Geleide •

EEN GEZAMENLIJK GEVOELD BELANG

Op 3 maart 2010 gaat Nederland naar de stembus om een nieuwe gemeenteraad te kiezen. Hoe 'historisch' de aardverschuiving deze keer zal zijn is, ondanks de onrustbarende opiniepeilingen, nog nauwelijks te voorspellen. Vast staat wel dat de bezuinigingen die er na die verkiezingen zullen komen aanzienlijk zullen zijn. Als we de uitspraken van wethouders en cultuurmakelaars lezen in dit nummer, dat geheel is gewijd aan gemeentelijk cultuurbeleid, dan zou je kunnen denken dat de sector zich nog niet zulke zorgen hoeft te maken. In de afgelopen jaren heeft cultuur bij veel gemeenten hoog op de agenda gestaan. Er is in ieder geval bij die politici die de portefeuille cultuur beheren en bij culturele instellingen een gemeenschappelijk gevoeld belang. Maar of de argumenten om dat belang staande te houden sterk genoeg zullen zijn, is nog de vraag. De noodzaak om zo goed mogelijk over het voetlicht te brengen waarom kunst en cultuur belangrijk zijn, wordt alom in de sector gevoeld. Dat bleek al bij het Paradijsdebat in augustus van dit jaar, waar de door de Amsterdamse wethouder Gehrels geuite wens om grotere politieke betrokkenheid bij cultuur aan de orde was. Daar is door de culturele sector positief op gereageerd. Vanuit de museale hoek is onlangs, door onder andere Edwin Jacobs van het Centraal Museum in Utrecht, opgeroepen om met de politiek tot een gezamenlijke agenda te komen. Overigens moeten juist de Utrechtse instellingen, nog voor de storm landelijk gaat losbarsten, nu al flink inleveren.

Ondanks de vele investeringen in de afgelopen jaren zijn gemeentelijke culturele voorzieningen kwetsbaar. Veel beleid is gedecentraliseerd en culturele organisaties zijn geprivatiseerd. Ze worden geacht meer geld uit de markt te halen en aan exploitatie- en programmeringsbudgetten is niet altijd gedacht. Lang niet al die instellingen zullen zich de komende jaren staande kunnen houden. Wie is er dan uiteindelijk verantwoordelijk voor de culturele basisvoorzieningen? Het Rijk is leidend als het gaat om het bepalen

van de agenda, blijkt ook uit onderzoek (zie het artikel van Bastiaan Vinkenburg). En tegelijkertijd worden steeds meer verantwoordelijkheden doorgeschoven naar de regio. Hoe reageren die daarop? In het geval van de beeldende kunst lijkt het er nu al op dat overheden die verantwoordelijkheid afschuiven (zie het artikel van Annemarie Koopman).

Kunsten '92 organiseert op 18 januari in de Stadsschouwburg in Utrecht een symposium, gewijd aan het gemeentelijk cultuurbeleid: "kunst en cultuur in wijk, dorp en stad: geen luxe maar noodzaak". Daar zullen bovenstaande vragen zeker aan de orde komen, maar er zal vooral ook gekeken worden naar goede voorbeelden binnen het gemeentelijke cultuurbeleid. En naar welke belangrijke rol cultuur kan spelen bij veranderingen binnen de gemeente, zoals krimp of groei. De erfgoedagenda (zie ook onze website) die onlangs op het Museumcongres in Middelburg is gepresenteerd is een eerste aanzet. U bent allen van harte welkom! ■

• Best Practices •

Best practices I:

DE ELF KERNEN OPERA (GEMEENTE WESTLAND)

In veel gemeentes worden interessante, succesvolle en inspirerende initiatieven geïnitieerd door overheid en bewoners. Freelance cultuurjournalist Simon van den Berg geeft door dit magazine heen vier schetsen van goede voorbeelden.

Vijf jaar geleden werden De Lier, Monster, Naaldwijk, Wateringen en 's-Gravenzande samengevoegd tot de gemeente Westland. Eén gemeente met zo'n 100.000 inwoners onder de rook van Den Haag, bestaande uit elf dorpen, met ieder een eigen identiteit. Het eerste lustrum van de fusiegemeente was aanleiding voor een groots project: iedere maand een nieuwe operaproductie in één van de elf kernen, met als afsluiting de presentatie van een nieuwe musical over het Westland als geheel.

Het idee voor deze *Elf Kernen Opera* kwam van stichting Dario Fo, een in Poedijk gevestigd bureau van 'ondernemers in de kunst' met veel ervaring met *community art*. Artistiek leider en regisseur Wilma Sekrève werkte eerder aan een vergelijkbaar –zij het kleinschaliger– project in Midden-Delfland en is gespecialiseerd in grote operaprojecten waarin amateurs en professionals samenwerken.

De eigenheid van ieder dorp is het uitgangspunt van elke opera. In 's-Gravenzande wordt de voorstelling *Tussen hemel en hel* gebaseerd op het schilderij *Het Laatste Oordeel* van Cornelis Schevenink uit 1555 dat in het gemeentehuis hangt; in het kinderrijke Maasdijk werd een familieopera gemaakt van het boek *Juffrouw Kachel* van Toon Tellegen; *De Helden van 't Hoogie* in Kwintshuil wordt opgevoerd in een druivenkas. Zo komen lokale thema's als arbeidsethos, economie en

de rol van de kerk aan bod.

De opera's werden geschreven door klinkende namen en jong talent. Willem Breuker en Hans Dorrestijn maakten samen een bewerking van *Op Hoop van Zegen* voor het dorp Ter Heijde; De jonge kunstenaars Daniël Hamburger, Kars Alfrink en Sieger M. Geertsma ontwikkelden het concept voor een game-opera, geïnspireerd op de naam van het dorp Monster. Ook componisten Burkhardt Söll en Eric van der Wurff schreven nieuw werk. Een uitvoering van de rock-opera *The Wall* van Pink Floyd op het terrein van het festival Waterpop in Wateringen kon vanwege een vergunningenkwestie op het laatste moment niet doorgaan.

Het project kost in totaal een miljoen euro, waaraan de gemeente 328.000 bijdraagt. 78.000 euro daarvan wordt gematcht door het Fonds Cultuurparticipatie. Overige inkomsten komen van particuliere fondsen, sponsors en kaartverkoop. De gemeente levert daarnaast ondersteuning in de vorm van deelname aan de werkgroepen die per locatie de productie voorbereiden, zodat vergunningen en dergelijke efficiënt geregeld kunnen worden. ■

Simon van den Berg is freelance cultuurjournalist en schrijft onder andere voor Theatermaker en Het Parool.

Meer info op: www.11kernenopera.nl

• Beeldende kunst •

“AUTONOME BEELDEN- DE KUNST KRIJGT HET STEEDS MOEILIJKER”

Sinds dit jaar loopt de Geldstroom Beelden-de Kunst en Vormgeving niet meer deels via de provincies, maar wordt deze rechtstreeks overgemaakt naar provinciale hoofdsteden of gemeenten met meer dan 90.000 inwoners. Vanuit landelijk perspectief misschien een kleine beleidswijziging – het gaat slechts om 6,7 miljoen euro -, maar met plaatselijk soms grote gevolgen. Wie neemt er verantwoordelijkheid voor de lokale en provinciale infrastructuur voor beeldende kunst die eerder dankzij de Geldstroom tot stand is gekomen?

“Hele initiatieven
zijn aan het
verdwijnen”

Cultuurambtenaar Bram de Groot van de gemeente Gouda (71.000 inwoners) zucht bij de vraag wat voor gevolgen het wegvallen van de Geldstroom heeft. ‘Gigantisch, hele initiatieven zijn aan het verdwijnen. De provincie Zuid-Holland geeft geen cent meer uit aan beeldend kunstbeleid. Tot vorig jaar kwam er jaarlijks 130.000 euro naar de gemeente. Daaruit financierden we bijvoorbeeld educatieve activiteiten van de kunstuitleen, activiteiten van de Firma Van Drie (een samenwerkingsverband van twee kunstenaarsverenigingen en museumgoudA) en het evenement Kunstmoment.’ Gouda blijft daarvan alleen nog de Firma van Drie steunen met een huisvestings-subsidie. Hoe is dat zo gekomen? ‘Gouda onderhoudt een uitgebreide infrastructuur voor de regio. We hebben hier onder andere een schouwburg, een paar musea, een jeugdtheaterwerkplaats, een filmhuis en een kunstuit-

leen, dat is meer dan de meeste andere steden van vergelijkbare omvang. Instellingen als de kunstuitleen hebben sinds begin jaren '90 rechtstreeks geld van de provincie gekregen uit de Geldstroom en de laatste vier jaar van de provincie via de gemeente. Het is logisch dat de financiële prioriteiten van de gemeente ergens anders liggen. Gouda moet de komende jaren bezuinigen en kan het wegvallen van deze middelen niet zelf opvangen. We hadden gehoopt dat de provincie zou inspringen, of in ieder geval zou voorzien in een afbouwregeling, maar daar doen ze niet aan.

Het vervelendst is de manier waarop het Rijk nu te werk gaat. Omdat wij onder die grens van 90.000 inwoners zitten, vallen we buiten de boot. Maar een gemeente als Westland, een verzameling van grote en kleine dorpskernen, krijgt puur op basis van haar inwoneraantal ineens veel meer geld voor beeldend kunstbeleid, of daar nou behoefte aan is of niet. Er is niet gekeken naar wat wij de afgelopen jaren via de Geldstroom hebben bereikt. Natuurlijk hebben we gelobbyd, net als andere gemeenten in een vergelijkbare situatie zoals bijvoorbeeld Gorinchem. Maar je merkte dat er verdeeld gereageerd werd op de maatregel, omdat er ook veel gemeenten zijn die er juist op vooruit gaan.’

---

*“We hadden
gehoopt dat de
provincie zou
inspringen, of
in ieder geval
zou voorzien in
een afbouw-
regeling”*

Op de fles

Ook Hengelo (81.000 inwoners) krijgt geen budget meer uit de Geldstroom via de Provincie Overijssel, maar de gevolgen zijn compleet anders.

'De provincie is bezig met een rondgang door de provincie om de consequenties van het wegvallen van de Geldstroom in beeld te krijgen. Dit kan leiden tot reparatie, maar daar is men nog niet uit', zegt Lorette Bakker, beleidsmedewerker beeldende kunst van de Gemeente Hengelo. 'Hengelo heeft overigens de weggevallen 45.000 euro voor projecten zelf al gecompenseerd. Er is wel gekozen voor een deels andere besteding. Kunstenaarssociëteit Het Lambooyhuis behoudt subsidie omdat het anders op de fles zou gaan, maar twee andere projecten hebben we stopgezet en daarvoor in de plaats is de Twentse Kunstbiënnale in het leven geroepen.'

Gerekend naar haar omvang heeft Hengelo een groot eigen budget voor beeldend kunstbeleid van circa 600.000 euro, waaruit onder andere een CBK (AkkuH), twee atelierstichtingen, een expositiestichting en de Wolvecamprijns worden gefinancierd. 'We hebben weliswaar geen kunstacademie in huis, maar er zijn hier altijd van oudsher altijd veel goede initiatieven van de grond gekomen. Hengelo profileert zich uitdrukkelijk op beeldende kunst. Ook zonder de provincie blijft dat overeind.'

Contact zoeken

Ingrid Rep, directeur van het Centrum voor Beeldende Kunst Gelderland, heeft begin oktober in overleg met de Raad van Toezicht besloten om het Centrum per 1 januari 2011 te liquideren. 'Het is in deze situatie niet verantwoord het CBK voort te zetten.' Omdat de Geldstroom kwam te vervallen, heeft de provincie Gelderland besloten om de subsidie in twee jaar af te bouwen en de verantwoordelijkheid voor de acht vestigingen naar de betreffende gemeenten over te dragen. 'Die gesprekken hierover zijn helaas op niets uitgelopen en met projectsubsidies kun je geen organisatie structureel overeind houden.' Voor de 35 medewerkers dreigt nu collectief ontslag, tenzij er alsnog onderdelen naar de verschillende gemeenten zijn over te hevelen.

“Het is in deze situatie niet verantwoord het CBK voort te zetten.”

Rep: 'Wat verdwijnt in die acht steden is een laagdrempelige ontmoetingsplek voor kunstenaars en publiek. We verzorgen veel exposities in het middensegment en van jonge kunstenaars van de ArtEZ-opleidingen. In een aantal gemeenten blijft dan alleen het plaatselijk museum als expositiemogelijkheid over. Daarnaast bemiddelden we bij opdrachten voor kunst in de openbare ruimte. Onderschat wordt hoeveel expertise daarvoor nodig is. Bovendien verdwijnen er ook niet gesubsidieerde diensten, zoals de kunstuitleen.'

Zowel voorafgaand aan de besluitvorming door Provinciale Staten als daarna, heeft Rep veel contact met de provincie gezocht, maar die was niet bereid het verlies van rijksbudget te compenseren. 'De gedeputeerde voor Cultuur, Hans Esmeijer, legt de verantwoordelijkheid bij Plasterk. Het verleggen van de Geldstroom is ook in zijn ogen een foute beslissing, waarvan de gevolgen nu zichtbaar worden.'

Katrin Ginsberg, directeur van het Centrum voor Beeldende Kunst Zeeland, is daarentegen tevreden met de uitkomst van de besluitvorming door Provinciale Staten. 'Onze inbreng tijdens de inspraakronde voor de nieuwe cultuurnota heeft ertoe geleid dat we hetzelfde subsidiebedrag als vroeger houden. De provincie betaalt dat uit eigen middelen.' Daarnaast gaat Middelburg, dat sinds kort als provinciehoofdstad 150.000 euro van het Rijk krijgt, waarschijnlijk een aantal projecten in de openbare ruimte van het CBK financieren.

Ook Zeeuwse beeldende kunstinstellingen buiten Middelburg worden door de provincie niet aan hun lot overgelaten. Per regio zijn hierover tussen gemeenten en de provincie afspraken gemaakt, waarbij de financiering via de betreffende gemeente verloopt. 'De provincie ziet ondersteuning van deze instellingen niet meer als directe taak, maar wil ook geen gaten laten vallen.'

Volgens Ginsberg was de landelijke lobby voor het behoud van het provinciale deel van de Geldstroom gehandicapt door het feit dat CBK's overall anders georganiseerd zijn. 'Soms gaat het om een aparte stichting, soms zijn ze gelieerd aan een provincie of gemeente. Ook takenpakketten kunnen behoorlijk verschillen. Bovendien heeft iedereen toch vooral bij zijn eigen provincie gelobbyd. Pas toen deze beleidswijziging eraan zat te komen, zijn we voor het eerst landelijk met elkaar om tafel gaan zitten.'

Toch heeft de inzet van de provincies voor het behoud van de Geldstroom wel enig succes gehad. 'Oorspronkelijk was het zelfs de bedoeling om alle steden beneden 90.000 inwoners buiten de Geldstroom te houden. Dat zou betekenen dat provincies met kleine steden zwaar gedupeerd zouden raken. Zeeland had in dat geval niets meer gehad, nu krijgt de provincie in ieder geval nog 150.000 euro via Middelburg.'

Trend

Bij de provincie Noord-Holland zijn de middelen voor beeldende kunst voor het grootste deel behouden gebleven, maar dat verliep niet zonder slag of stoot. 'Gedeputeerde Staten stelde in eerste instantie voor om het beeldend kunstbeleid dan maar als geheel te schrappen. Als extra argument werd hiervoor aangevoerd dat de provincie af wil van sectoraal kunstbeleid', vertelt Ellie van den Bomen, programmanager van het CBK Noord-Holland. 'Onze positie was een tijdje ongewis: we werden niet genoemd in de voorbereidende kadernota van de provincie, wel in de definitieve cultuurnota. En na vaststelling van de cultuurnota werd de constructie bedacht dat de vier grote Noord-Hollandse steden die nu rechtstreeks geld van het Rijk krijgen, ook aan het CBK moesten bijdragen en daarover is onderhandeld. Twee van de vier steden hebben toegezegd het CBK mee te gaan financieren. Door een andere financieringssy-

stematiek komen we ongeveer op het vroegere budget uit.'

Was het oorspronkelijke plan van Gedeputeerde Staten doorgegaan, dan was er niet alleen voor het CBK geen budget meer geweest, maar ook niet voor het subsidiëren van de presentatie-instellingen buiten de vier grote steden. 'Beeldend kunstenaars, instellingen en kunstliefhebbers hebben gezamenlijk actie gevoerd voor het behoud van beide en met succes.'

Van den Bomen is wel bezorgd over de effecten van de nieuwe subsidieregeling voor presentatie-instellingen. 'Deze is alleen bestemd voor bijzondere promotie en eenmalige activiteiten. Dat betekent dat zij voor de reguliere programmering beroep op de gemeente moeten doen en die compenseren lang niet altijd. Het Waterlandmuseum in Purmerend wordt in zijn voortbestaan bedreigd en ook de Boterhal in Hoorn zit in de problemen. Als we niet oppassen, krijgen we straks een aantal witte vlekken in de provincie waar niks meer te zien is.'

Het is echter niet alleen de verlegging van de Geldstroom die tot een kariger beeldend kunstbeleid heeft gezorgd.

'De provincie ziet zijn cultuurbeleid vooral in relatie tot zijn kerntaken op het gebied van ruimtelijke ordening en economie.', zegt Van den Bomen 'Wat er nog over was aan eigen middelen voor beeldende kunst, is nu ondergebracht bij culturele planologie. Ook in de meeste andere provincies zijn bredere subsidieregelingen de trend. Autonome beeldenkunst krijgt het steeds moeilijker.' ■

"De provincie ziet zijn cultuurbeleid vooral in relatie tot zijn kerntaken op het gebied van ruimtelijke ordening en economie."

Annemarie Koopman is freelancer en werkt onder andere voor Kunsten '92

REACTIE HANS VAN LEEUWEN, TWEEDE KAMERLID (SP)

Tweede Kamerlid voor de SP Hans van Leeuwen heeft in 2008 een motie ingediend voor het behoud van het provinciale deel van de Geldstroom Beeldende Kunst. Die motie werd verworpen. Hij reageert op het voorgaande artikel.

'Helaas is mijn voorspelling uitgekomen. De Geldstroom is als een kaartenhuis: je haalt er een pijlertje uit en dan stort de boel in. Destijds was ik zelf betrokken bij de start van de Geldstroom in Zuid-Holland. De provincie had voor die tijd geen beeldend kunstbeleid, maar door de matchingsconstructie kwam dat op gang. Overdrachten van provincies aan gemeenten hadden hetzelfde effect. Er zijn zat gemeenten onder 90.000 inwoners waar beeldende kunst nu onder druk komt te staan.

**"Als de
Geldstroom
niet functio-
neert, zorg
dan voor
een betere
regeling."**

De provincies en gemeenten zijn uiteindelijk zelf verantwoordelijk voor hun eigen infrastructuur. Ze moeten daar niet voor weglopen, en dat doen ze soms wel. Maar het Rijk

heeft een voorbeeldfunctie en een slecht voorbeeld doet slecht volgen. Het Rijk heeft bovendien een systeemverantwoordelijkheid voor de productie, spreiding en afname van beeldende kunst in Nederland.

Plasterk heeft die systeemverantwoordelijkheid inderdaad beperkt tot de basisinfrastructuur. Inclusief de fondsen en de huidige geldstroom richting gemeenten. Zijn argumentatie om de provincies er tussenuit te halen was gebaseerd op de gedachte het aantal bestuurslagen tot maximaal twee te beperken. Maar het gaat er uiteindelijk toch om wat je wilt bereiken? Als de Geldstroom niet goed functioneert, zorg dan voor een betere regeling. Plasterk doet het tegenovergestelde door aan gemeenten die nu in de regeling vallen geen eisen te stellen. En dat is weer gebaseerd op een ander bestuurlijk dogma dat je gemeenten zoveel mogelijk moet vrijlaten. Ik pleit voor een helder bestedingskader voor de Geldstroom, niet voor andere uitgaven aan cultuur.

De beste oplossing zou zijn om het besluit terug te draaien, maar dat is niet mogelijk. Het doel van de regering is een breder en diverser publiek in contact te brengen met kunst en cultuur. Dat is vooral een kwestie van dichtbij - in de eigen regio - zorgen dat er beeldende kunst te zien is en gemaakt wordt. Dat is trouwens ook heel goed voor de uitstraling en identiteit van die regio's. Maak een regeling die kleinere gemeenten belooft als zij een goed beeldend kunstbeleid voeren. Het gaat om het goede voorbeeld te geven en te verleiden.' ■

Annemarie Koopman

• Column •

BUREAUCRATISCHE UNDERGROUNDSCENE IN AMSTERDAM

Het is er te donker of te koud, het is ver fietsen of er zijn geen wc's. Obscure plekken voor theater, muziek en exposities kruipen als kleurrijk onkruid tussen de gebaande paden van de reguliere locaties in Amsterdam. Laten we het het 'vijfde circuit' noemen, los van enige numerieke telling, gewoon om er

---

“Waar
gevestigde
instanties maanden van te voren zijn volgeboekt, bieden gekraakte panden, ex-gevangenissen en verlaten krantengebouwen een ideaal podium.”

9

een naam aan te geven. Bij jonge, opkomende makers is het vijfde circuit een uitgelezen kans om zich te laten zien. Want waar gevestigde locaties maanden van te voren zijn volgeboekt, bieden gekraakte panden, ex-gevangenissen en verlaten krantengebouwen een ideaal podium.

Eindelijk, verzuchten kunstenaars. Want critici roepen het al jaren: Amsterdam haalt het niet bij kosmopolitische kunststeden als Berlijn, Barcelona en zelfs – oh ironie – Rotterdam. Amsterdam is ingedut, vastgeroest, en te dichtgetimmerd met regeltjes. Jonge kunstenaars kunnen nooit ergens terecht.

Toch dwaal ik nu in de koude gangen van Brug 9 waar tijdens het Amsterdam Fringe Festival theatergroep Knoest in de oude gevangenis aan de Singel speelt. Brachten in de 17e eeuw kruimeldieven een nachtje onder de brug door, nu zijn het beginnende acteurs die er bivakkeren. Of ik fiets naar de verlaten westelijke havengebieden voor een festijn in een grote witte tent en voor een optreden van de poëzieband Project Wildeman. Ook kraakpand de Nieuwe Anita slaat haar bezoekers stil met een optreden van een singer-songwriter met miniatuuranimatie op powerpoint. Kunst op onverwachte locaties. De comeback van de underground.

Maar dan blijkt het adhoc karakter van deze kunstlokalen minder subversief dan gedacht. Al sinds 1994 bestaat er vanuit de gemeente Amsterdam bewust beleid voor het vinden van panden voor jonge kunstenaars. De 'gemeentelijke loods' is tussenpersoon voor kunstenaars en pandbeheerders. Kraakpanden worden legaal, tenten krijgen keurig een vergunning. Zo verdween bloeiend cultuurkraakpand Pakhuys Afrika en veranderde de verlate redactie van de Volkskrant in een strak geleide broedplaats voor jonge cultureel ondernemers.

Begrijp me niet verkeerd: het feit dat jonge kunstenaars ergens kunnen spelen is alleen maar goed. Ook het avontuurlijke van de locaties komt het totale kunstgenot ten goede. Maar aan de algehele ervaring blijft een gevoel van ongemak kleven. Bureaucraten zitten bovenop de ontwikkeling van alternatieve speelruimten – van underground is hoe dan ook geen sprake meer – en waar de gemeente zich inmengt, verliezen culturele broedplaatsen al gauw hun aantrekkelijke rafelrandje. Berlijn is nog ver weg. ■

Lorianne van Gelder is freelance cultuurjournalist.

• Best Practices •

Best practices II:

ROOMBEEK EN DE CULTUURMIJL (ENSCHEDÉ)

De vuurwerkcramp in Enschede op 13 mei 2000 kostte 22 mensen het leven en legde ook de wijk Roombeek geheel in puin. Veertig hectare stad werd verwoest. De reconstructie van de wijk neemt inmiddels jaren in beslag en is nog steeds niet helemaal afgerond. Bij de wederopbouw werd besloten om oorspronkelijke bewoners die wilden terugkeren te betrekken bij de plannen voor nieuwbouw. Veel van hen waren kunstenaars die in de voormalige textiel fabrieken hun atelier hadden.

Al vóór de ramp was er een plan voor grootschalige herstructurering van de wijk, na de ramp kreeg dat een andere invulling. Stedenbouwkundige Pi de Bruijn maakte een masterplan waarin het oorspronkelijke stratenplan werd gehandhaafd en bewoners veel ruimte kregen om hun eigen huis te ontwerpen. Het industrieel erfgoed werd zoveel mogelijk bewaard en in gebouwen als het transformatorhuis van de Bamshoefabriek, de Menko-watertoren, Het Rozendaal, Tetem en het Balengebouw werd een nieuwe culturele infrastructuur gerealiseerd.

De gemeente bracht de vele culturele initiatieven onder in het zogenaamde 'Vrije Ruimten plan'. Hierin werken curatoren, culturele instellingen, kunstenaarsinitiatieven en onderwijsinstellingen samen om culturele activiteiten te organiseren en elkaar te ondersteunen bij de uitvoering en promotie. Voor een groot deel gaat het om kleinschalige initiatieven, maar ook grotere instellingen zoals museum TwentseWelle en Medialab Enschede hebben hun plek in Roombeek gevonden. In 2010 zal in Het Balengebouw het Jan Cremer-museum zal worden geopend.

De weg vanuit de binnenstad naar Roombeek

is door de gemeente aangemerkt als Cultuurmijl. Langs deze wandelroute zijn verschillende culturele instellingen gevestigd, zoals 21rozenaal, het Nationaal Muziekkwartier en Rijksmuseum Twenthe. Bovendien worden er de komende jaren enkele licht- en geluidskunstwerken langs de Cultuurmijl geopend. De eerste daarvan is een geluidskunstwerk van de Amerikaanse geluidskunstenaar Bill Fontana, dat in mei dit jaar werd gepresenteerd. Het is eerste permanente geluidskunstwerk in de openbare ruimte in Nederland.

De directe invloed van burgers en instellingen op de wederopbouw en de samenwerking tussen planologen, stedenbouwkundigen en architecten is niet onopgemerkt gebleven. Het project Roombeek won de European Urban and Regional Planning Award en de Gouden Piramide voor inspirerend opdrachtgeverschap. ■

Simon van den Berg

Meer info op:
cultuurmijl.enschede.nl
www.roombeek.nl
www.vrijeruimten.nl

• Wethouders •

THORBECKE IN EEN GE- NUANCEERDE PRAKTIJK

De een maakt zich sterk voor een enkele theaterzaal met driehonderd stoelen, de volgende wil zijn vergrijzende stad aantrekkelijker maken en de laatste heeft de verantwoordelijkheid over een budget van 86 miljoen euro per jaar. Maar alle drie zeggen ze hetzelfde te willen als de kunstensector: een bloeiende cultuurleven in hun stad. De cultuurwethouders van Houten, Venlo en Amsterdam vertellen over hun beleid en de noodzaak van kunst.

Vraag drie cultuurwethouders naar hun werk en je krijgt een stroom van interessante projecten over je heen, van piepklein tot miljoenen-kostend-ambitieuze, maar altijd (zegt de wethouder dan) succesvol. Uit het enthousiasme waarmee Carolien Gehrels (Amsterdam, PvdA), Jan Koudijs (Houten, GroenLinks) en Peter Freij (Venlo, GroenLinks) die plannen presenteren, blijkt wel hun liefde voor hun stad en de daar aanwezige kunstensector. En allemaal hebben ze hun eigen redenen om zich voor die kunst in te zetten. 'Kunst is het bindmiddel van de samenleving', volgens Jan Koudijs. 'En daar moet je als overheid geld in steken.' 'Cultuur is goed voor de aantrekkelijkheid van de stad', zegt Peter Freij. 'Maar cultuur kan mensen ook verder brengen, zich laten ontwikkelen op een manier waarop de markt dat niet zal doen.' En Carolien Gehrels: 'De overheid moet kunst subsidiëren, omdat daarmee het sublieme wordt bevorderd. Dat is voor het wezen van je stad belangrijk. Het geeft die stad gezicht en inhoud.'

Het is opvallend, maar niet verrassend dat de overwegingen van de wethouders om cultuur te subsidiëren nauw samenhangen met de omstandigheden in hun stad. Die verschillen nogal en die verschillen zie je terug in het lokale beleid. Zo is Houten in korte tijd snel gegroeid, doordat de plaats een groeikernfunctie heeft. Koudijs: 'Tot 2005 was cultuur behoorlijk marginaal hier in Houten. Er was te weinig basiscultuur voor zo'n snel groeiende gemeente. Dan moet je de sector dus een handje helpen.' Dat deed de gemeente onder andere door veel aandacht te hebben

voor het verenigingsleven en door culturele instellingen onderling beter met elkaar samen te laten werken. 'Die verbindingen groeiden en blijken nu te werken. We merken dat instellingen elkaar steeds beter weten te vinden.' Ook kwam er een theater in combinatie met een bibliotheek en een schoolgebouw. Daarin worden voorstellingen geprogrammeerd, maar treden vooral ook de leden van diverse verenigingen en scholen op. 'We wilden expres een klein theater van driehonderd stoelen. Het is gericht op de omvang van onze stad. De steden om ons heen, zoals Utrecht, hebben al grote theaters. Wat daar staat, hoeft hier dus niet geprogrammeerd te worden. Ons theater is specifiek voor onze bevolking.' Het doet Koudijs goed daar in dat kleine theater de amateurs uit zijn gemeente boven zichzelf uit te zien stijgen.

"De sector vindt dat er altijd wel een tandje bij kan als het gaat om geld."

Vergrijzingsgolf

Ook in Venlo krijgen het verenigingsleven en de amateurkunst veel aandacht, vertelt Peter Freij. Maar de wethouder wil met aandacht voor kunst en cultuur ook bevorderen dat zijn stad aantrekkelijk wordt voor nieuwe bewoners. Freij: 'Cultuur maakt ons volgens de Atlas Nederlandse Gemeenten een aantrekkelijke stad. Dat is belangrijk, want er komt een

vergrijzingsgolf aan. Die golf kun je uitstellen door aantrekkelijk te zijn voor jonge, nieuwe en hoogopgeleide bewoners.' Zo investeert de gemeente miljoenen in een middenzaal voor het theater en liggen er ambitieuze plannen voor een nieuw museumkwartier. 'In die Gemeenteatlas wordt amateurkunst echter niet meegenomen. Dat is jammer, want daar is in Venlo veel animo voor. We hebben hier een bloeiende volkscultuur met toneel, dans en muziek van een heel hoog niveau. Dat wordt dan ook zeer actief ondersteund door de gemeente.' Zo zijn er vergevorderde plannen voor een nieuw cultuurcentrum, waarin een filmhuis, een poppodium en amateurkunst samen onder een dak moeten gaan.

“Kunst is een basisbehoefte, net als eten en drinken”

Voor Gehrels, wethouder van de stad met de meeste culturele instellingen en een hoogopgeleide bevolking, is kunst een basisbehoefte, net als eten en drinken. 'Dat moet je kinderen van jongs af aan aanreiken. Zodat je er tot op je laatste dag van kunt genieten. Je kunt mensen enorm stimuleren in hun culturele loopbaan.' Naast educatie is voor de Amsterdamse wethouder excellentie (in haar woorden 'wereldklasse') belangrijk. Voor de eigen bevolking, maar uiteindelijk ook voor de economie: 'Dat werkt twee kanten op. Aan de ene kant haal je toeristen hier heen, en ook grote bedrijven die mede dankzij de culturele wereldklasseinstellingen Amsterdam een aantrekkelijke vestigingsstad vinden. Maar aan de andere kant levert cultuur ook werk op. Bij het Concertgebouworkest werken 350

“Het wreekt zich dat kunst zo abstract is.”

---

mensen. En toeristen slapen in hotels, waar ook kamermeisjes en afwassers werken.'

Verkiezingsretoriek

Hoe idealistisch de wethouders ook zijn, kunst blijft lastig aan de buitenwacht te verkopen, zeker in tijden waarop het economisch zwaar weer lijkt te worden. Koudijs: 'Kunstbeleid ontgaat veel mensen. Maar dat beleid gaat ook over de muziekschool en de bibliotheek. Anders dan sport heeft cultuur toch een hoog abstractieniveau. Tennis is tennis en voetbal is voetbal. Cultuur zal de komende jaren moeten inleveren. Het wreekt zich dan dat kunst zo abstract is.' Gehrels: 'Ik denk dat mijn verhaal dat kunst een basisbehoefte is voor Amsterdammers herkenbaar genoeg zal zijn.' In Venlo, waar er in verband met een gemeentelijke herindeling al in november vervroegde verkiezingen zijn, is de discussie over de noodzaak van cultuur nu al losgebarsten. Het CDA en de VVD beginnen te morren over de plannen voor het cultuurcentrum, hoewel ze al door de raad zijn goedgekeurd. Freij: 'Het cultuurpodium is daarmee inzet voor de verkiezingsretoriek van die partijen. Al blijkt uit een handtekeningenactie dat er onder de bevolking wel degelijk animo is voor het centrum.'

Alledrie de wethouders hebben daarbij nog te maken met een kunstensector die vrijwel altijd ontevreden is over de politiek. Koudijs: 'De sector vindt dat er altijd wel een tandje bij kan als het gaat om geld. Dat vind ik als wethouder eigenlijk ook, maar er zijn andere dingen binnen een gemeente die ook geld en aandacht eisen.' Gehrels: 'Als kunstensector en politiek tegenover elkaar staan, heeft dat altijd met het primaat te maken. Voor een deel ligt die bij de politiek, want het gaat over gemeenschapsgeld. Maar voor een deel ligt het primaat ook bij de adviseurs, omdat er een kwaliteitsoordeel mee gemoeid is.

Daar zit een logische spanning in, maar de uitdaging is om te kijken of je daar niet een stapje verder in kan komen. Een spanning kan soms productief zijn, maar zeker in economisch moeilijke tijden is het belangrijk om goed met elkaar door een deur te kunnen. Toch denken alle drie de wethouders dat het best nuttig kan zijn de sector soms een beetje bij te sturen. Koudijs: 'Zo heeft het theater een subsidierelatie met de overheid. Ik zou er dan ook opmerkingen over maken als de programmering van het theater te plat werd. Al is dat nu helemaal niet nodig en heeft de directeur alle vrijheid.' Freij: 'Er stonden de laatste tijd wat controversiële kunstwerken in de openbare ruimte. Dat leidde onder de bevolking tot veel discussie: is dit nu kunst en wat kost het eigenlijk? Daarmee neemt het draagvlak voor kunst in de openbare ruimte onder het publiek af. Daar kan ik me als politicus niet direct mee bemoeien, maar ik kan wel vragen stellen of met de stichting praten die dat organiseert. In theorie is de scheiding van Thorbecke logisch: de politiek mag zich alleen met de facilitering bemoeien. Maar dat ligt in de praktijk toch net iets ingewikkelder.' ■

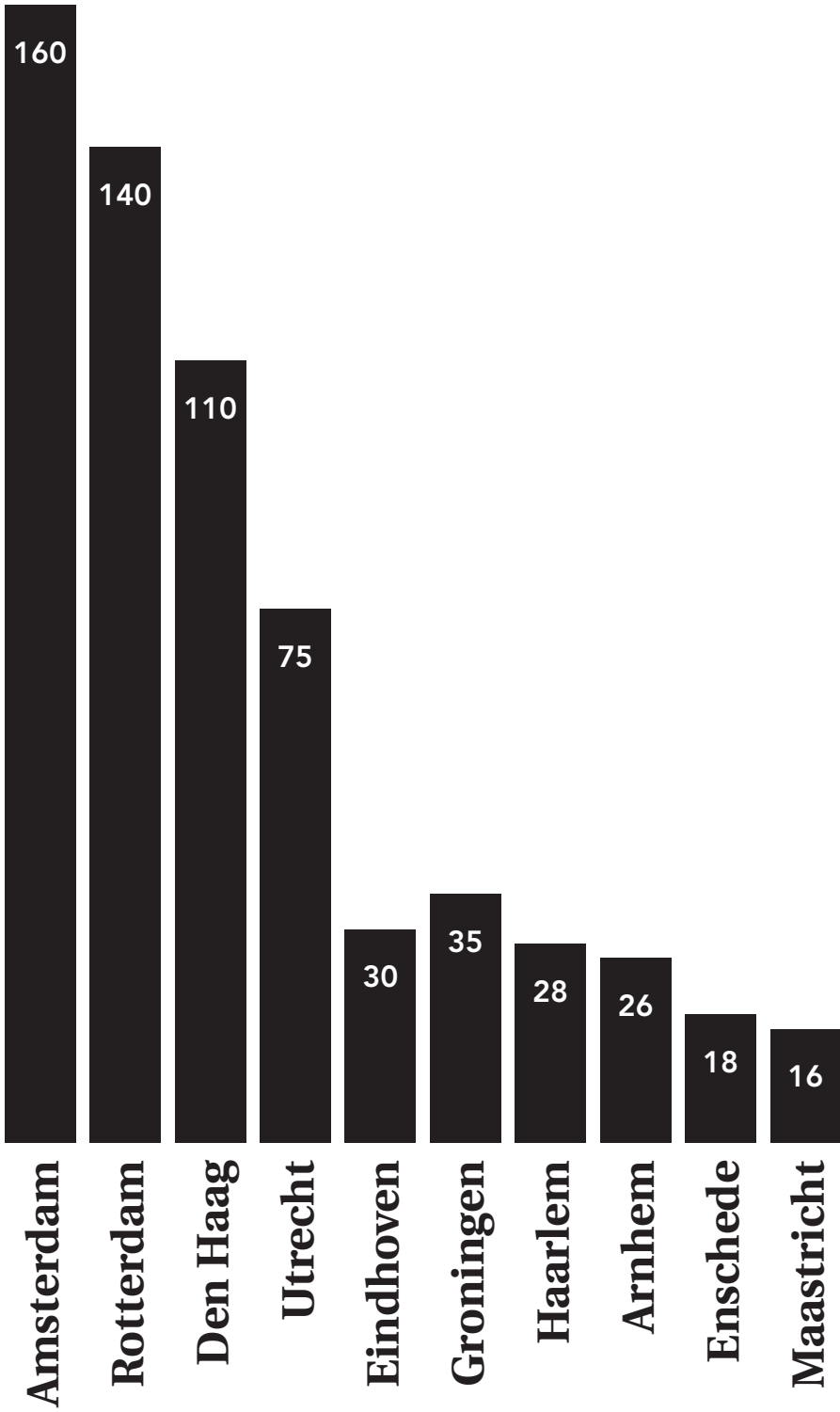

**"Kunst-
beleid
ontgaat veel
mensen,
maar het
gaat ook
over muziek-
school en
bibliotheek."**

Kunsten '92

November 2009

Gemeentebudget voor cultuur in 2009 in miljoenen euro's

• Onderzoek •

DE KLOOF TUSSEN CULTUUR EN POLITIEK

Voor het jaarlijkse Paradisodebat dat Kunsten '92 dit jaar op 30 augustus mede organiseerde, vergeleek Bureau Berenschot verschillende gemeentelijke modellen voor de verdeling van cultuursubsidies. Hieronder in het kort de voornaamste conclusies van dat onderzoek.

Berenschot heeft onderzocht hoe gemeentelijke cultuursubsidies worden verdeeld in de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Arnhem, Enschede en Maastricht. Hierbij is een vergelijking gemaakt van de hoofdlijnen van het cultuurbeleid, de omvang van de budgetten en de soorten adviesorganen die een rol spelen in de besluitvorming.

Het cultuurbeleid van gemeenten en het rijk komt grotendeels overeen

Uit de cultuurplannen van de gemeenten blijkt dat de hoofdlijnen van het cultuurbeleid in de onderzochte steden sterk overlappen, en dat deze ook sterk lijken op het rijksbeleid voor kunst en cultuur zoals dit is weergegeven in *Kunst van Leven* uit 2007. De hoofdlijnen komen in alle steden vooral neer op de ambities *bereiken* (van bestaand en nieuw publiek) en *behouden* (van erfgoed en culturele uitingen). Versterking van de cultuursector, cultuurparticipatie en culturele marketing worden in bijna alle steden genoemd.

Veel minder aandacht gaat uit naar talentontwikkeling en excellentie, die beide alleen in Amsterdam en Utrecht worden genoemd.

Slechts één stad, Arnhem, benoemt innovatie in het aanbod als hoofdlijn. Berenschot heeft ook geconstateerd dat in de 10 steden slechts een zeer klein deel van het cultuurbudget vanaf 2009 bestemd is voor vernieuwing, zoals nieuwe instellingen en initiatieven die niet eerder werden gesubsidieerd.

Alleen Utrecht en Arnhem komen nog tot 2,5%, de andere 8 steden beperken de vernieuwing tot een aandeel van 0% tot 1,5% van het cultuurbudget.

Discussie leidt tot meer budget

Voor de verdeling van de subsidiegelden laten de steden zich adviseren, zij het dat er grote verschillen zijn in het budget waarover de adviesorganen mogen oordelen. In Amsterdam en Rotterdam gaan de permanente kunstraden over meer dan 80 miljoen euro, de tijdelijke adviescommissie in Den Haag gaat over 53 miljoen euro, wat in die drie steden neerkomt op de helft van het totale budget. In de andere steden betreffen de adviezen een veel kleiner deel, in absolute en relatieve zin. Daar beslissen de politici en ambtenaren direct over het grootste deel van de subsidies. Een praktisch winstpunt (vanuit het perspectief van de cultuursector) van de splitsing tussen advies en besluitvorming, is dat de discussies waarmee dit gepaard gaat tot verhoging van het budget leidt. In Amsterdam kreeg de cultuursector vanaf 2009 10 miljoen euro meer, in Rotterdam 13,5 miljoen en in Den Haag 5,5 miljoen meer. Hieruit maken wij op dat meer aandacht voor de subsidieverdeling loont! ■

---

*“Meer
aandacht voor de
subsidieverdeling
loont!”*

Bastiaan Vinkenburg is Managing Consultant Kunst & Cultuur bij Bureau Berenschot

De presentatie en de onderzoeksresultaten zijn te downloaden via www.berenschot.nl/kunstencultuur. Zie ook: www.kunsten92.nl

• Column •

MET DE RUG NAAR DE STAD

Leiden is een rare stad. Van oudsher een arbeidersstad, maar van oudsher ook een universiteitsstad. En dat zorgde altijd voor een vreemde tweedeling. De intellectuele studenten en hoogleraren tegenover de fabrieksarbeiders, van wie tot ver in de twintigste eeuw werd beweerd dat ze het laagste IQ van Nederland hadden.

Zo zwart-wit is het anno 2009 allemaal niet meer. De Leidse textielindustrie is ter ziele. Voormalige industriepanden hebben een nieuwe - vaak culturele - bestemming gekregen. De Lakenhal werd lang geleden al een museum. In de oude dekenfabriek van Scheltema huist De Veenfabriek, het gezelschap van de bekroonde theatermaker Paul Koek.

“Als er dino’s in Naturalis of mummies in Oudheden te kijk staan, staan er soms rijen tot op straat. Dat is dan wat Leiden ervan merkt.”

En de voormalige textielfabriek van Clos & Leembruggen is vorig jaar omgevormd tot het Huis van de Communicatie.

De cultuur kwam zo tot bloei in Leiden met – laten we eerlijk zijn – dank aan de universiteit. Rondom die bizarre collecties van opgezette dieren, vreemde volkeren en archeologische vondsten werden musea als Naturalis, Volkenkunde en Oudheden opgezet. Ze maken Leiden bij uitstek dé museumstad van Nederland.

Toch is er iets raars aan de hand met die musea. Ze trekken bezoekers uit heel Nederland. Als er dino’s in Naturalis of mummies in Oudheden te kijk staan, staan er soms rijen tot op straat. Dat is dan wat Leiden ervan merkt. Want verder hebben de musea niet zoveel met de stad. Ze hadden in willekeurig elke andere stad kunnen staan. Misschien zouden ze in een stad als Amsterdam nog wel veel meer bezoekers trekken.

Dankzij de universiteit is ook het LAKtheater ontstaan. Een vlakke-vloertheater in een van de gebouwen van de universiteit. Al meer dan 25 jaar druk bezocht door mensen van binnen en buiten de universiteit. Geen vuiltje aan de lucht tot de universiteit vorig jaar bekend maakte te stoppen met de financiering. Want het theater droeg niet bij aan onderwijs en onderzoek, de twee kerntaken waarop de universiteit zich voortaan wil concentreren. Cultuurwethouder Jan-Jaap de Haan (CDA) heeft zich de blaren op de tong gepraat om het LAKtheater te behouden. Vooralsnog is nu voor twee jaar de kou uit de lucht. Maar wie brengt in vredesnaam de universiteit op andere gedachten? Zo’n instituut – historisch geworteld in Leiden – kan toch niet met de rug naar de stad gaan staan. Maar dat doet het wel. Een universiteit moet niet in zichzelf gekeerd zijn.

Wie aan de Universiteit Leiden komt studeren of werken, verwacht een stad met een bruisend cultureel leven. Met levendige musea, muziekpodia en theaters. En dus ook een vlakke-vloertheater met een uitdagende programmering. Want wie zou er anders nog naar Leiden willen komen? Niemand komt vrijwillig naar een stad die niets anders te bieden heeft dan het laagste IQ van Nederland. ■

Theo de With is kunstredacteur bij het Leidsch Dagblad.

• Best Practices •

Best practices III:

ZICHT OP MAASTRICHT

Maastricht is een van de oudste steden van Nederland en nam in de loop van de geschiedenis steeds een nieuwe gedaante aan: Romeinse vesting, middeleeuwse pelgrimsstad, vesting- en garnizoensstad en vroege industriestad. Al die lagen en identiteiten hebben in de stad hun sporen nagelaten. Het verleden van Maastricht wordt beheerd en openbaar gemaakt door tal van erfgoedinstellingen, zoals het Spaans Gouvernement, het Natuurhistorisch Museum, Centre Céramique en het Bonnefantenmuseum.

In Maastricht werken al deze erfgoedinstellingen sinds een paar jaar samen in een uniek project: "Zicht op Maastricht". De informatie van de instellingen wordt gebundeld en gezamenlijk gepresenteerd, met als eerste resultaat de website www.zichtopmaastricht.nl. Op de site is via thema's, een tijdlijn en een plattegrond een schat aan onderwerpen ontsloten, de meeste zowel via multimediale presentaties als via verdiepende teksten met aanvullend bronnenmateriaal. Bijzonder zijn ook de stadswandelingen die gedownload kunnen worden naar een slimme telefoon en ondersteund worden door GPS.

De interactieve presentatie nodigt bezoekers uit om meer te weten te komen over de geschiedenis van hun stad op basis van hun eigen keuzes. Zo kunnen ze zelf dwarsverbanden leggen om de stad op hun eigen manier en vanuit eigen belangstelling te leren kennen.

17 Maar Zicht op Maastricht bestaat niet alleen uit gezamenlijke informatievoorziening. Er vindt ook afstemming plaats van de programma's van de verschillende erfgoedinstellingen. Ook instellingen op het gebied van onderwijs en cultuur kunnen hieraan deelnemen, en hun input kan weer worden

verwerkt op de site. Het project is inmiddels ondergebracht in het Centre Céramique.

Deze integrale aanpak komt voort uit een lange termijnvisie die de gemeente in 2001 neerlegde in de nota Cultuurvisie 2002-2010. Hierin werd het begrip "culturele biografie" tot leidraad bestempeld voor het erfgoed beleid. De term komt van cultuurhistoricus Gerard Rooijackers, die de geschiedenis van een stad opvat als een serie verhalen, verteld aan de hand van nog bestaande voorwerpen en sporen in het landschap of de stad. Hierbij kunnen de verschillende identiteiten die een stad in zich draagt naast elkaar bestaan.

De volgende, logische stap is dat Maastrichtenaren zelf kunnen bijdragen aan de geschiedschrijving van hun stad. De site is nu al voorzichtig op zoek naar verhalen, foto's dagboekfragmenten, en iedereen kan commentaar of vragen achterlaten bij de informatie die nu wordt aangeboden. Zo bouwt Maastricht aan een samenhangende en interactieve presentatie van haar cultureel erfgoed. De gemeente ondersteunt Zicht op Maastricht in de opbouwfase met zo'n 400.000 euro per jaar, maar zoekt uiteindelijk naar verzelfstandiging van het project, met externe financiering. ■

Simon van den Berg

Meer info op:
www.zichtopmaastricht.nl

• Cultuur- makelaars •

UITEINDELIJK WIL IEDEREEN EEN BLOEIEND KUNSTKLIMAAT

De cultuurmakelaar is hip. In verschillende gemeentes lopen ze inmiddels rond als intermediair tussen cultuursector en overheid. Maar de ene makelaar is andere niet en ook de behoeftes van de steden verschillen wezenlijk. Kunsten '92 vroeg de makelaars van Leiden, Tilburg en Amsterdam-Zeeburg naar hun werkzaamheden en hun verhouding tot de stad.

'Het groeiende aantal cultuurmakelaars toont aan dat gemeenten inzien dat cultuur waarde heeft voor hun stad', zegt Onno van den Muysenberg, cultuurmakelaar van Amsterdam-Zeeburg. 'En dat de makelaar een rol kan spelen om het culturele klimaat te verbeteren.' Het is inderdaad opvallend dat de functie in steeds meer gemeentes, maar ook in provincies opduikt. Hoeveel er precies zijn is niet bekend, maar het feit dat er een landelijk Platform Cultuuraanagers is, met meer dan 30 leden, is wel een veeg teken.

Muur van regels

Toch is de ene makelaar de andere niet en verschillen hun functies en hun verhouding tot de (meestal) gemeentelijke overheid wezenlijk. Zo is Van den Muysenberg twee dagen in de week beleidsambtenaar en doet hij daar het cultuurmakelaarschap van het Amsterdamse stadsdeel twee dagen naast. Zijn belangrijkste functie als makelaar is die van intermediair tussen culturele initiatieven die er uit de samenleving komen enerzijds en de gemeente anderzijds. Hij wijst organisatoren op de mogelijkheden die er zijn om hun initiatief binnen het stadsdeel te ontplooiën en zorgt aan de andere kant dat de gemeenteambtenaren die initiatieven zo effectief mogelijk ondersteunen. Van den Muysenberg: 'Mensen willen vooral weten hoe vergunningen werken of hoe ze het beste een en ander kunnen or-

ganiseren. Vroeger liepen ze dan regelmatig tegen een muur van regels op. Ik kan ze met mijn kennis van de culturele sector en van het reilen en zeilen van de gemeente op gang helpen met hun plan.' Het feit dat hij zelf ambtenaar is en bij het stadsdeel werkt, helpt hem bij zijn functie als makelaar. Hij weet hoe de organisatie werkt en wat de mogelijkheden en onmogelijkheden binnen de gemeente zijn. Bovendien kan hij zo zijn collega's makkelijker enthousiasmeren voor een initiatief. 'Mensen

---

*“Een
gemeente
wil geld
graag eerlijk
over
iedereen
verdelen,
maar dat
werkt in de
kunst toch
echt anders.”*

---

bellen mij bijvoorbeeld als het verkrijgen van een vergunning moeizaam loopt. Dan ga ik kijken of ik dat intern kan oplossen.' Ook Bert Matthijssen, cultuurmakelaar in Tilburg, ziet zichzelf als intermediair. Hij is niet in die mate met de gemeente vervlochten als Van den Muysenberg en heeft een

min of meer onafhankelijke positie, maar hij is wel in dienst van de gemeente. Daarvan heeft hij een vrij heldere opdracht gekregen. Matthijssen: 'Ik heb in eerste instantie drie taken meegekregen van de gemeente: het aanjagen van culturele activiteiten in de zogenaamde Spoorzone, het organiseren van beeldende kunstactiviteiten binnen het Centrum Beeldende Kunst en het organiseren van een cultuurfestival in 2009. Met dat laatste ben ik nu druk bezig. In die twee jaar dat ik daar nu mee bezig ben zijn er nog wat taken aan toegevoegd, zoals de promotie van Tilburg als culturele stad.'

Cultuurfonds

De opdracht van Erica Haffmans in Leiden is veel minder specifiek en zij is van de drie makelaars dan ook veruit het onafhankelijkst van de gemeente. Als makelaar heeft ze de taak gekregen om de vernieuwing en de samengang binnen het Leidse kunstaanbod te vergroten. Haffmans: 'De cultuursector in Leiden gaf aan dat er meer in cultuur geïnvesteerd zou kunnen worden. En dat er daarom een productiefonds moest komen. Uiteindelijk heeft dat geleid tot het Cultuurfonds, opgericht door de gemeente en Fonds 1818. Maar er was in de sector ook meer focus en samenwerking mogelijk. En dat moest iemand sturen.' Om initiatieven te steunen die die versterking mogelijk maken, kan Haffmans gebruik maken van geld uit het Fonds. Daarbij vindt ze haar onafhankelijkheid van de gemeente erg belangrijk: 'Die afstand is belangrijk voor de slagvaardigheid en slagkracht van de makelaar. Zodat niet alles via procedures hoeft. Als je innovatie wilt, dan moet je snel kunnen reageren. Daar komt bij dat een gemeente een algemeen beleid heeft, waar mijn beslissingen wel eens tegenin zouden kunnen gaan. Zo wil een gemeente geld graag eerlijk over iedereen verdelen, maar dat werkt in de kunst toch echt anders.'

Ook de andere makelaars wijzen op het feit dat de manier van denken binnen de kunstsector en die binnen de gemeente die niet altijd op elkaar aansluiten. Matthijssen: 'Het zou fijn zijn als ambtenaren zich iets beter met de cultuurwereld zouden verstaan. Kunstenaars praten het liefst met iemand die verstand van zaken heeft. Ze denken vooral vanuit de inhoud en niet vanuit procedures.' Van den Muysenberg: 'Ambtenaren denken

vooral in beperkingen, in wat niet kan. Daarom weten ze vaak niet wat ze met culturele initiatieven aanmoeten. Ik spreek als makelaar zowel de taal van de kunstenaar als van de gemeente en kan een vertaling geven van wat een kunstenaar wil, zodat een ambtenaar beter begrijpt wat die kunstenaar nodig heeft. Ik probeer de mogelijkheden te zien en ook de ambtenaren te enthousiasmeren voor een plan.'

"Ambtenaren denken vooral in beperkingen, in wat niet kan. Daarom weten ze vaak niet wat ze met culturele initiatieven aanmoeten."

Intermediair en vliegwiel

Matthijssen merkt in het verlengde daarvan nog op dat je je als makelaar in een precair spanningsveld bevindt: 'Hang je teveel naar de politiek dan verlies je de steun van de kunstwereld. En hang je teveel naar de kunstwereld en naar kunst-kunst dan verlies je politieke steun. Maar je hebt het een nodig om het ander mogelijk te maken. Je bent altijd

aan het kijken hoe je iedereen tevreden kunt houden. Als makelaar moet je daarom ook dienend kunnen zijn.' Haffmans: 'Eigenlijk doe ik als makelaar helemaal niets. Het gaat ook helemaal niet om mij. Maar om degenen van wie deze stad is. De makelaar is er uiteindelijk ook niet voor de kunstenaars, maar voor het culturele klimaat van de stad. Gemeente, kunstenaars en instellingen moeten

---

"Gemeente, kunstenaars en instellingen moeten samen de verantwoordelijkheid nemen voor de kunst in hun stad."

November 2009

Kunsten '92

samen de verantwoordelijkheid nemen voor de kunst in hun stad.'

Voor Haffmans betekent dat ook dat gemeentes en instellingen eens goed naar zichzelf moeten kijken als ze een beter cultuurklimaat willen. 'Waarom weten mensen elkaar niet te vinden? Omdat iedereen binnen zijn opdracht werkt en weinig ruimte heeft om om zich heen te kijken. De politiek verwacht van alles van de instellingen zonder dat ze voor die opdrachten extra geld krijgen. Er is in Leiden geen regie op de basisinfrastructuur. Zo zou je kunnen

zorgen dat de instellingen meer zaken oppakken, die bijvoorbeeld met amateurs van doen hebben. Als je als gemeente amateurkunst belangrijk vindt, maar een amateurorkest kan niet optreden in het Stedelijk Concertgebouw omdat de huur te hoog is, dan heb je een probleem. Ik kan als makelaar helpen zulke zaken duidelijk proberen te maken.' En mochten de veranderingen effect hebben, dan is het natuurlijk wel de bedoeling dat er zaken in het beleid worden verankerd. De makelaar is er vaak niet voor altijd.

Uiteindelijk, denken alle drie de makelaars, willen gemeente en sector toch hetzelfde: een stad met een bloeiend kunstklimaat. En zijn zij degenen die in dat proces als intermediair of vliegwiel kunnen dienen. Matthijssen: 'Ik wil graag de bewoners van de stad laten zien wat er is aan cultuur. En dat kunst ook heel leuk kan zijn. Maar ik zie het vooral ook als mijn taak om de kunstwereld in Tilburg een stap verder te brengen.' Haffmans: 'Uiteindelijk moet je gewoon iedereen op hetzelfde plan krijgen. En als het kan een hoger plan.' ■

Robbert van Heuven

• Verkiezings- programma's •

EN WAT VINDT DE POLITIEK?

In dit magazine kwam gemeentelijk cultuurbeleid al in allerlei vormen voorbij. Maar wat wil de politiek de komende jaren eigenlijk? Aart Kolle bestudeerde de gemeentelijke verkiezingsprogramma's, maar ook de tegenbegrotingen van de Algemene Beschouwingen.

In aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen stellen politieke partijen basis- of rompprogramma's op als leidraad voor de lokale afdelingen. De oogst is dit jaar pover: alleen het CDA, de PvdA en GroenLinks hebben een rompprogramma opgesteld. De VVD en ChristenUnie hebben weliswaar een richtlijn naar de lokale secretarissen uit doen gaan, maar deze verder niet openbaar gemaakt. Bij de SP en D66 is de autonomie van de lokale afdelingen van dusdanig belang dat zij in de regel geen aanwijzingen uit doen gaan. Valt er desondanks al wat op te maken over de politieke toekomst van kunst en cultuur?

Zowel het CDA, de PvdA als GroenLinks dichten grote eigenschappen toe aan kunst- en cultuur. Erfgoed biedt volgens het CDA mensen verstrooiing en maakt ze los van de waan van de dag. De PvdA ziet kunst en cultuur als factor van belang bij de participatie en emancipatie van burgers. Volgens GroenLinks geeft kunst betekenis, ook aan wat de mens nog niet kent of niet wil kennen en kan hiermee een grote vooruitstrevende en vormende kracht in de samenleving zijn. Het CDA schrijft aan te sluiten bij de ontwikkeling van vermaatschappelijking van kunst. Dit vertaalt zich vervolgens in het streven om burgers te betrekken bij kunstprojecten en om diezelfde burgers zitting te laten nemen in gemeentelijke adviescommissies. Ook legt de partij de nadruk op amateurkunst. Voldoende maatschappelijk draagvlak dient zich ook te bestendigen in de bereidheid van bedrijven en burgers mee te betalen aan cultuuruitingen. Cultuurbeleid is te lang vooral subsidiebeleid geweest.

GroenLinks legt naast participatie de nadruk op de verantwoordelijkheid van kunstenaars om zich te bewegen in de lokale context: de gemeenschap heeft niets aan een kunstenaar die ze nooit ziet. Hiervoor dienen dan wel de presentatiemogelijkheden beschikbaar te zijn.

De PvdA sluit met haar aanbevelingen aan bij de landelijk uitgezette lijnen: de oprichting van jeugdcultuurfondsen en binnen het cultuurbeleid aansluiting te zoeken bij de brede school.

GroenLinks stelt zich zowel principieel (kunst- en cultuur geen sluitpost van de begroting) als pragmatisch op (de focus op wat er is en wat werkt, samenwerking met andere gemeenten). Inzet is dat lokale afdelingen een lange termijn visie op het kunst- en cultuurbeleid opstellen. Hiervoor biedt het programma geen blauwdruk, maar eerder overwegingen die mee kunnen spelen bij het bepalen van wat een specifieke gemeente al bezit en nog nodig heeft.

---

*“Zowel het
CDA, de PvdA
als GroenLinks
dichten grote
eigenschappen
toe aan kunst-
en cultuur.”*

Tegenbegrotingen

Die mooie woorden over de waarde van kunst en cultuur waren niet terug te vinden in de tegenbegrotingen die de partijen aandroegen tijdens de landelijke Algemene Be-

---

"De harde klappen vallen in 2011, maar nu zijn de eerste tekenen al zichtbaar."

---

schouwingen. Wel keiharde cijfers. De inhoudelijke distantie die de overheid volgens de VVD ten opzichte van kunst- en cultuur dient in te nemen, vertaalt zich in een afwezigheid van de overheid in de tegenbegroting. De liberalen willen allereerst de verhoging van het zittende kabinet terugdraaien en in 2010 30 miljoen bezuinigen op cultuur, oplopend tot 225 miljoen in 2012. Een opmerkelijke koerswijziging ten opzichte van het verkiezingsprogramma (2006) en het liberaal manifest (2005) waarin staat dat een substantieel staatsaandeel in de financiering van kunst- en cultuur gerechtvaardigd is.

In tegenstelling tot de liberalen trekken de sociaal liberalen van D66 juist 50 miljoen extra uit voor cultuur, ondermeer om de cultuurprofijtkorting teniet te doen. De SP trekt een gelijk bedrag uit en ziet dit als een kleine stap richting besteding van 1% van de Rijksbegroting aan kunst en cultuur. In de tegenbegroting van GroenLinks komen de kunsten niet voor. Toch is 1% voor kunst en cultuur wel één van de standpunten die op de website vermeld, zoals ook het geval is bij D66. Afgaande op de uitspraken tijdens de Algemene Beschouwingen zou men verwachten dat de Partij voor de Vrijheid geen cent aan

cultuur wil besteden. Uit de CPB doorrekening blijkt de beweging echter 'slechts' 100 miljoen te willen bezuinigen op de Publieke Omroep en cultuursubsidies. In de vorige tegenbegroting was dit nog 250 miljoen.

Begrotingsevenwicht

Want hoe staat het er eigenlijk voor met de cultuur, als het gaat om de voorgenomen bezuinigingen van het kabinet? Plasterk mag dan 'als een beest gevochten hebben' (Volkskrant 1 oktober 2009 – Media) om cultuur geen onderdeel uit te laten maken van de 20 terreinen waarop het Kabinet heroverwegingsvoorstellen laat ontwikkelen, de uitkeringen van het Rijk aan de lagere overheden zijn dat wel. Ank Bijleveld, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, heeft de Kamer bevestigd dat in het meest vergaande scenario een bedrag van 3 miljard op de uitkeringen aan lagere overheden bezuinigd gaat worden. Het gemeentefonds beschikt in 2010 over een bedrag van ongeveer 18 miljard euro.

Deze mogelijke bezuiniging komt bovenop de reeds bestaande penibele situatie voor veel gemeenten. Zij zien zich geconfronteerd met tegenvallende inkomsten en hogere uitgaven. Handhaving van het begrotingsevenwicht wordt hiermee het belangrijkste thema van

---

"Om een investeringspakket van 200 miljoen mogelijk te maken wil het college van B&W van Utrecht ondermeer bezuinigen op cultuur."

---

de gemeenteraadsverkiezingen. Om dit voor elkaar te krijgen zijn de opties beperkt: bezuinigen, verhoging van de gemeentelijke belastingen of interen op het eigen vermogen. De harde klappen vallen in 2011, maar nu zijn de eerste tekenen al zichtbaar. Om een investeringspakket van 200 miljoen mogelijk te maken wil het college van B&W van Utrecht ondermeer bezuinigen op cultuur met een bedrag oplopend tot 1,5 miljoen in 2012.

---

*“De PVV
blijkt ‘slechts’
100 miljoen
te willen
bezuinigen
op publieke
omroep en
cultuur-
subsidies.”*

Het Amsterdamse college verwacht bij ongewijzigd beleid over enkele jaren een tekort van enkele honderden miljoenen. Lodewijk Asscher, wethouder van financiën, heeft aangekondigd harde maatregelen te gaan treffen. Tot februari wordt gestudeerd op verschillende scenario's waarbij alle opties open staan. Duidelijk mag zijn dat cultuur nog lang niet uit de gevarezone is. Het is dan ook zaak er voor te zorgen dat cultuur niet het kind van de rekening wordt. ■

Aart Kolle is medewerker beleid en ict bij
Kunsten '92

• Best Practices •

Best practices IV:

AMERSFOORT CREATIEVE STAD

Twintig jaar geleden had Amersfoort nog een eigen kunstacademie. De opleiding verhuisde naar Utrecht, maar nog steeds wonen in de stad veel creatieven. Mede door bedrijven als PinkRoccade, Arcadis en Twynstra Gudde was het aandeel van de creatieve industrie in 2006 hier zelfs groter dan in Amsterdam. Daarnaast is Amersfoort ook een jonge stad. Een derde van de inwoners is onder de 24, en dat percentage neemt toe.

Om het talent van de jongste generatie te stimuleren en Amersfoort ook in de toekomst een creatief bolwerk te houden voert de gemeente een actief jongerenbeleid, speciaal gericht op ontplooiing. Opvallend is dat veel van de door de gemeente ondersteunde organisaties voortkomen uit initiatieven van jongeren zelf. Er wordt geïnvesteerd in organisaties zoals Young Vision, Laswerk en Stichting Jonge Kunst. Per Expressie kreeg een culturele productieruimte op het NS-spoorwegemplacement en er zijn jaarlijkse festivals op het gebied van theater (Etcetera), popmuziek (Torenpop) en film (Scenecs).

De gemeente wil voorzien in goedkope en flexibele werk- en repetitie- en atelier- ruimtes voor kunstenaars. Enerzijds wordt gezocht naar een flexibel pand waarin beeldend kunstenaars en theatermakers aan de slag kunnen, maar anderzijds wordt het belang ingezien van het tijdelijk beschikbaar stellen van leegstaande panden in de stad voor culturele bestemmingen.

Hoewel het niet expliciet wordt verwoord in de beleidsnota's lijkt Amersfoort met een doelbewust doorstromingsbeleid bezig te zijn. De cultuursubsidies per hoofd van de bevolking zijn landelijk gezien relatief laag en de culturele sector in de stad is nog in ontwikkeling. Maar een aantal jongerenor-

ganisaties lijken door te groeien naar volwassen spelers in het culturele veld. Het beste voorbeeld daarvan is theaterproductiehuis d*Amor, dat de ruimte kreeg om te groeien van kleine toneelgroep naar een volwaardig productiehuis, en sinds 2005 het Festival Etcetera onder haar hoede heeft genomen.

De gemeente Amersfoort wil nu de twee sectoren cultuur en creatieve industrie meer met elkaar verbinden. Het initiatief daarvoor komt uit het veld, met de B-Art bijeenkomsten die sinds 2006 worden georganiseerd om politici, kunstenaars en ondernemers uit Amersfoort en omgeving elkaar te laten ontmoeten en creatieve samenwerking mogelijk te maken. De gemeente borduurt hierop door met de oprichting van het platform Amersfoort Creatieve Stad en van een culturele investerings- of ontwikkelings- maatschappij, kortweg COMA. COMA financiert en ondersteunt culturele projecten, geheel in de lijn van het door minister Plasterk gewenste cultureel ondernemerschap. ■

Simon van den Berg

• Erfgoed- agenda •

KUNSTEN '92 EN CULTUREEL ERFGOED

Vrijwel alle activiteiten van Kunsten '92 staan de komende maanden in het teken van de gemeenteraadsverkiezingen. In dat kader vond op het Museumcongres in Middelburg op 9 oktober in een debat plaats over de relatie tussen gemeenten en musea. Daarop bood Ad 's-Gravesande, voorzitter van Kunsten '92, aan Rob van Dooren, wethouder van Cultuur en Economische Zaken van Vlissingen, de politieke 'erfgoedagenda' aan. Deze erfgoedagenda is een initiatief van Kunsten '92 in samenwerking met een aantal erfgoedorganisaties op het gebied van archeologie, monumenten, archieven en musea.

Kansen voor gemeenten

Door de toenemende decentralisering en veranderende wetgeving ligt er een steeds grotere verantwoordelijkheid voor erfgoed bij gemeentes. De kansen die erfgoed biedt, worden nog lang niet overal gezien en benut. Kunsten '92 en de erfgoedorganisaties hebben daarom een erfgoedagenda samengesteld. Deze agenda biedt een aantal handreikingen waarmee gemeenteraadsleden en wethouders een slagvaardiger erfgoedbeleid kunnen waarmaken met een stevig draagvlak.

Erfgoed is er al

Iedere gemeente heeft erfgoed: opgeslagen in de gebouwen, verhalen, archieven, musea. Zelfs in de bodem ligt een schat aan materiaal te wachten. In de komende jaren is het voor gemeenten extra belangrijk aantrekkelijk te blijven voor burgers en bedrijven. Erfgoed is dus niet alleen een culturele, maar ook een economische factor van belang. Het draagt bijvoorbeeld in hoge mate bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat. Bovendien is er met cultuurhistorie veel werkgelegenheid gemoeid.

De urgentie wordt gevoeld

De urgentie van een gezamenlijke agenda kwam tijdens het debat duidelijk naar voren. Museumdirecteuren Paul Spies (Amsterdams Historisch Museum) en Edwin Jacobs (Centraal Museum Utrecht) verwoordden hun wensen en ervaringen met hun gemeente op dusdanige wijze dat daarop spontaan een resolutie werd geformuleerd, waarin de intentie werd verwoord om vanuit een wederkerig belang en met behoud van de eigen authenticiteit en verantwoordelijkheid samen te werken. Deze resolutie zal op de ledenvergadering van de Nederlandse Museumvereniging in stemming worden gebracht. ■

Kunsten '92 organiseert op 18 januari 2010 het symposium "kunst en cultuur in wijk, dorp en stad, geen luxe maar noodzaak". Meer informatie vindt u op onze website.

U kunt de erfgoedagenda bekijken of downloaden op www.kunsten92.nl en de erfgoedstem.nl. Wilt u een aantal exemplaren ontvangen? Neem dan even contact met ons op: info@kunsten92.nl, tel 020-4220322.

• Ledenlijst •

Afrika Museum
AKI Academie Beeldende Kunst en Vormgeving
AKV|St. Joost
ALBA Theaterhuis
All About Us Film Factory
Amstel Quartet
Amsterdam Sinfonietta
Amsterdams Fonds voor de Kunst
Amsterdams Kamermuziekcentrum De Suite
Amsterdams Uit Buro
Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
anoukvandijk dc
ARCAM
ArchiNed
Archiprix
Architectuur Lokaal
ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten
Arti et Amicitiae
ASKO | Schönberg
Associatie van Theaterinitiatieven
Autoped / Boekie Boekie
Axes / Jazz Power
BAK, basis voor actuele kunst
Babastiki
't Barre Land
Berlage Instituut
Bik Bent Braam
BIM
Bimhuis
Binger Filmlab
Binoq/Atana Cultuur
BNO, Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers
Bollwerk
Bonte Hond
Buitenkunst
Bureau Konings Kunst
C, Omroep voor Kunst en Cultuur
Calefax Rietkwintet
Camerata Trajectina
Cappella Amsterdam
Cappella Pratensis
Cello Octet Amsterdam
Centraal Museum
Centrale Discotheek Rotterdam
Centrum Beeldende Kunst Emmen
Centrum voor Electronische Muziek
Chabot Museum
Chassé Theater
Cinekid
Cinemien
Circomundo
CJP
Combattimento Consort Amsterdam

Componisten 96
Conny Janssen Danst
Conservatorium van Amsterdam
Conservatorium Maastricht
Contactorgaan van Nederlandse Orkesten CNO
COOL kunst en cultuur
Courante
CREA
Crossing Border
Cultuurnetwerk Nederland
Dance Works Rotterdam
Dansateliers
Dansers Studio
Dansgroep Amsterdam
Danstheater AYA
Danswerkplaats Amsterdam
De Acteursschool
De Appel
De Ateliers
De Balie
De Doelen
De Kazerne
De Kleine Komedie
De La Mar Poppentheater
De Nederlandse Bachvereniging
De Nederlandse Opera
De Nieuw Amsterdam
De Nieuwe Kerk
De Overslag
De Rode Hoed
De Stilte
De Theatercompagnie
De Utrechtse Spelen
De Veenfabriek
De Vleeshal / SBKM
De Vrije Academie
De Wassen Neus
Delta Ensemble
Deventer Schouwburg
DOD Collectieve Danspromotie
Don't Hit Mama
Dood Paard
DOX
Dr. Anton Philipszaal
Drieons
DSP-Groep
Dutch Directors Guild
Ensemble MAE
Erfgoed Nederland
Europese Stichting Joris Ivens
Euro Sonic Noorderslag
Federatie Filmbelangen
Felix Meritis
Filmmuseum
Filmtheater 't Hoogt
Firma Rieks Swarte

November 2009

Kunsten '92

Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten
Fonds voor Beeldende Kunsten Vormgeving en Bouwkunst
Fonds voor Cultuurparticipatie
Fonds voor de Letteren
Fontys Hogescholen
Fotografen Federatie
Fotografie Noorderlicht
Gasthuis / Frascati
Gemeentemusea Arnhem
Gemeentemuseum Den Haag
Genootschap van Nederlandse Componisten Geneco
Golden Palace
Grachtenfestival
Graphic Design Museum
Grand Theatre
Groninger Museum
Growing up in Public
Handtheater
Het Brabants Orkest
Het Concertgebouw
Het Filiaal
Het Gelders Orkest
Het Huis van Bourgondië
Het Internationaal Danstheater
Het Ketelhuis
Het Laagland
Het Lab
Het Mauritshuis
Het Muziektheater
Het Nationale Ballet
Het Nationale Toneel
Het Vervolg
Het Rijksmuseum
Het Syndicaat
Het Toneelschap Beumer en Drost
hetveem theater
Het Zuidelijk Toneel
Historisch Museum Rotterdam
Holland Animation Filmfestival
Holland Dance Festival
Holland Festival
Holland Symfonia
Hotel Modern
Huis aan de Amstel / Wederzijds
Huis / Festival aan de Werf
Impakt
Insomnio
Instant Composers Pool (ICP)
Internationaal Franz Liszt Pianoconcours
International Documentary Filmfestival Amsterdam
International Film Festival Rotterdam
Introdans
Intro in situ
Jan van Eyck Akademie
Jazz Orchestra of the Concertgebouw
JeugdOrkest Nederland

Jeugdtheater Amsterdam / de Kraking
Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland
Jongerentheater 020
Joods Historisch Museum
Keesen & Co
KIK Productions
Koninklijk Concertgebouworkest
Koninklijk Conservatorium
Koninklijk Theater Carré
Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag
Koninklijke Nederlandse Toonkunstenaarsvereniging
Koninklijke Schouwburg Den Haag
Koninklijke Vereniging van het Boekenvak
Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis
Kontrans
Korzo
Kröller-Müller Museum
Kunst en Cultuur Noord-Holland
Kunstbende
Kunstconnectie
Kunstgebouw
Kunsthal
Leine & Roebana
Leo Smit Stichting
Likeminds
Limburgs Symphonieorkest
Los Bewegingstheaterwerkplaats
Lucent Danstheater
LUX Nijmegen
Luxor Theater
M-Lab
Manifesta
Maritiem Museum Rotterdam
Marres
Materiaalfonds voor Beeldende Kunst en Vormgeving
MC
Mediamatic
Meekers
Mimetheatergroep Bambie
Mondriaan Kwartet
Mondriaan Stichting
MU
Mugmetdegoudentand
Museum Boerhaave
Museum Boijmans van Beuningen
Museum Catharijneconvent
Museum De Paviljoens
Museum Het Rembrandthuis
Museum Jan Cunen
Museum Slot Loevestein
Museum Waterland
Music Meeting
Muziek Centrum Nederland
Muziekcentrum van de Omroep (MCO)
Muziekcentrum Frits Philips
Muziekcentrum Vredenburg

Muziekgebouw aan 't IJ
 Muzieklab Brabant
 Muziekpodium Zeeland
 Muziekschool Amsterdam
 Nationale Reisopera
 Nederlands Architectuur Instituut
 Nederlands Blazers Ensemble
 Nederlands Centrum voor Volkscultuur
 Nederlands Danstheater
 Nederlands Film Festival
 Nederlands Fonds voor de Film
 Nederlands Fonds voor Podiumkunsten+
 Nederlands Instituut voor Animatiefilm
 Nederlands Instituut voor Filmeducatie
 Nederlands Kamoroor
 Nederlands KamerOpera Festival
 Nederlands Literair Productie -en Vertalingenfonds
 Nederlands Muziek Instituut
 Nederlands Openluchtmuseum
 Nederlands Philharmonisch Orkest
 Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam
 Nederlandse Dansdagen
 Nederlandse Vakgroep Keramisten
 Netwerk Jeugdtheaterscholen
 Nexus
 Nieuw Ensemble
 Nieuwint Music Productions
 Nieuw West
 Noord Nederlands Toneel
 Noorderkerkconcerten
 Noorderzon Festival
 November Music
 NTB Vakbond voor Musici
 NVS Nederlandse Vereniging van Speelfilmproducenten
 Onafhankelijk Toneel
 Opera Spanga
 Opera Studio Nederland
 Opera Zuid
 Organisatie Oude Muziek
 Orkater
 Orkest de ereprijs
 Orkest van de Achttiende Eeuw
 Overstekend Wild
 Paradiso
 Paradox
 Passionate/Bulkboek
 PeerGroup
 Perdu
 Permuseum
 Pictoright
 Poetry International
 Poëziefestival Landgraaf
 POP NL
 Prensela
 Prinses Christina Concours
 Productiehuis Brabant

Productiehuis Oost-Nederland (ON)
 Proma/Rumbata
 Rabotheater Hengelo
 Raras Budaya
 RASA wereldculturencentrum
 Raz
 Ricciotti Ensemble
 RO-Theater / Theaterproductie Rotterdam
 Rotterdam Festivals
 Rotterdams Philharmonisch Orkest
 Rotterdams Wijktheater
 Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur
 Rotterdamse Schouwburg
 Rijksmuseum Twenthe
 Rijksakademie van Beeldende Kunsten
 Rijksmuseum van Oudheden
 Sandberg Instituut
 Scapino Ballet Rotterdam
 Schönberg Kwartet
 School der Poëzie
 School of Performing Arts / Prins Claus Conservatorium
 Schouwburg Almere
 Schreeuw
 Sinfonietta Aurora
 Slagwerkgroep Den Haag
 SM's Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch
 SNS Reaal Fonds
 Société Gavignies
 Splendor
 Springdance
 Stadsarchief Amsterdam
 Stadsschouwburg Amsterdam
 Stadsschouwburg en Philharmonie Haarlem
 Stadsschouwburg Utrecht
 Stedelijk Museum Amsterdam
 Stedelijk Museum De Lakenhal
 Stedelijk Van Abbemuseum
 STEIM
 Stella Den Haag
 Stichting Het 20ste-eeuwse Lied
 Stichting Artes
 Stichting Brokken
 Stichting Cultuur Inventarisatie
 Stichting dOek
 Stichting Educatieve Orkest Projecten SEOP
 Stichting InterArt
 Stichting Internationale Concerten en Werkgroepen
 Stichting Internationale Culturele Activiteiten (SICA)
 Stichting Jam
 Stichting Koorbegeleidingen
 Stichting Kultuur
 Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR)
 Stichting Lezen
 Stichting Pensioenfonds Cultuur
 Stichting Strijkwartetten Nederland
 Stichting Swing

Stichting WIG
Stichting Zuidelijke Dansvoorziening
Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties
Stimuleringsfonds voor Architectuur
STIP-Producties
STOA
Stroom Den Haag
Stut theater
SubmarineChannel
Tamar-Muziektheater
Terschellings Oerol Festival
Teylers Museum
TF Theaterfestival van Nederland en Vlaanderen
The Amsterdam Summer University
Theater aan het Spui
Theater Artemis
Theater Bellevue
Theater De Citadel
Theater De Engelenbak
Theater De Vest
ThEAtEr EA
Theater Gnaffel
Theater Ins Blau
Theater Instituut Nederland
Theater Kikker
Theater Lantaren/Venster
Theater van de Verbeelding
Theater Zeebelt
Theaterbureau Zimihc
Theaterfestival Boulevard
Theatergroep Carver
Theatergroep Kwatta
Theatergroep Max
Theaterproductiehuis Zeelandia
Theaters Diligentia & PePijn
Theaterwerkplaats Generale Oost
Toneelgroep Amsterdam
Toneelgroep Oostpool
Toneelschuur Producties
Tryater
Tumult, Utrechts Debatcentrum
Uit in Vlissingen
Utrechts Centrum voor de Kunsten
V2_
Van Gogh Museum
Vereniging Haagse Kunstkring
Vereniging Muziekscholen Overleg Noord-Holland
Vereniging Nederlandse Muziek Ensembles
Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals
Vereniging Schrijvers en Vertalers
Vereniging Toonkunst Nederland
Vereniging van Openbare Bibliotheken
Verkadefabriek
Villa Zebra
Vioolprijs Iordens / Davina van Wely Vioolconcerts
Virtueel Platform

Vis à Vis
VIDD Vormgeving
VPRO
Vrede van Utrecht
Vrije Academie voor Kunsthistorisch Onderwijs
W139
Waag Society
Walter Maas Huis
Wereld Muziek Concours Kerkrade WMC
Westergasfabriek
Westerparkkunst
Wintertuin
Witte de With
Xynix Opera
Yo! Opera
't Zeteltje

Vereniging Kunsten '92

Herengracht 62
1015 BP Amsterdam
telefoon (020) 422 03 22
fax (020) 422 04 00
info@kunsten92.nl
www.kunsten92.nl

Verspreiding van het Kunsten '92 magazine vindt plaats onder leden, donateurs en relaties van de Vereniging.

Donateur worden kan al vanaf 17,50 euro per jaar.

Meer informatie over het lidmaatschap voor culturele instellingen vindt u op www.kunsten92.nl

Meer lezen?

Kijk op www.kunsten92.nl voor:

- Actuele informatie van Kunsten '92
- De erfgoedagenda
- Informatie over de gemeenteraadsverkiezingen
- Cultuurcollege

Klik vanaf begin november door op www.cultuurbeleid.nl voor:

- De laatste nieuwsfeiten op het gebied van het Nederlands Cultuurbeleid
- Politieke agenda
- Congresagenda

Deze website wordt verzorgd door Kunsten '92 i.s.m. de Boekmanstichting

U kunt zich ook abonneren op de digitale nieuwsbrief via de website

• Colofon •

Bureau

Marianne Versteegh, algemeen secretaris
Heleen Alberdingk Thijm, office manager
Aart Kolle, beleid en ic

Redactie magazine

Robbert van Heuven, eindredacteur
Aart Kolle, redacteur
Anneke Jansen, redacteur
Annemarie Koopman, redacteur

Met medewerking van

Theo de With, Simon van den Berg, Lorianne van Gelder,
Bastiaan Vinkenburg

Vormgeving Magazine

maartjevannimwegen.com & Dwi Tirtadji

Druk

Van Grinsven Drukkers, Venlo

Bestuur Kunsten '92

Dagelijks Bestuur Kunsten '92

Ad 's-Gravesande, voorzitter
Jack Verduyn Lunel (Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, Den Haag), vice-voorzitter
Wim Weijland (Rijksmuseum van Oudheden, Leiden), penningmeester

Algemeen Bestuur Kunsten '92

Marion Schiffers (Jongeren theater 020, Amsterdam)
Leontien Wiering (Nederlandse Dansdagen, Maastricht)
Jerry Remkes (anoukvandijk dc, Amsterdam)
Alex Kühne (Deventer Schouwburg)
Rob Docter (Berlage Instituut, Rotterdam)
De heer B. Visser (regisseur, beeld- en geluidkunstenaar)
Peter Schrurs

Voorgedragen

Axel Rüger (van Gogh museum, Amsterdam)
Michiel de Rooij (Flinck Film, Amsterdam)
Ap de Vries (Kunstconnectie, Utrecht)
Willemien van Aalst (Nederlands Filmfestival, Utrecht)
Hans Waage (Rotterdams Philharmonisch Orkest)

Kunsten '92

November 2009

Vereniging voor Kunst, Cultuur en Erfgoed
Herengracht 62 1015 BP Amsterdam